

MILLIY TURIZM INDUSTRIYASINI RIVOJLANTIRISHDA TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Xudoyarov Anvar Aidjanovich

O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi

“Islom iqtisodiyoti va moliyasi, ziyorat turizmi” kafedroasi dotsenti

Butunjaxon turistik tashkiloti ma’lumotlari buyicha sayyoramizdagi ishlab chikarish-xizmatlar bozori aylanmasining 10 foizi turizm soxasining xissasiga tug‘ri keladi. Taxlil natijalariga kura, 2022 yilga borib, xalkaro turistik sayoxatlardan olinadigan daromadlar ortishi kutilmoqda. Bu esa, jaxonda turizm saloxiyatidan tobora kengrok va samarali foydalanishga xarakat kilinayotganini anglatadi. Ushbu kursatkichning mamlakatimizda xam jadal usishi kuzda tutilgan.

Uzbekistonda turizmning turli soxdlarini tez sur’atlar bilan rivojlantirishga katta imkoniyatlar yaratilib, turizmni davlat tomonidan tartibga solish va kullab-kuvvatlash masalalari yuzasidan samarali va tezkor chora-tadbirlar ko‘rilmokda, xukukiy asoslari takomillashtirilmokda. O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan 2019-2025 yillarda turizm sohasini rivojlantirish Konsepsiyasida jozibador va raqobatbardosh turistik mahsulotlar, shu jumladan, mamlakat hududlarida tematik turistik zonalar va klasterlarni yaratish vazifasi qo‘yilgan.

Klasterlar, jumladan, turistik klasterlar o‘ziga xos innovatsion tizim bo‘lib, butun mintaqa iqtisodiyotining samarali rivojlanishi, uning raqobatbardoshligini oshirish, fan, kadrlar tayyorlash tizimi va biznes o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish uchun asos bo‘ladi. Mamlakat mintaqalarini rivojlantirish, iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirish uchun klasterlarni shakllantirish va rivojlantirishning turli jihatlarini ko‘plab iqtisodchi olimlarning ishlarida tahlil etilgan. Jumladan, M.Porterning ilmiy ishlari mamlakat yoki mintaqaning raqobat ustunligiga erisha olishi bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarga juda katta hissa bo‘lib qo‘shilgan.

Shu bilan bir qatorda mamlakatimiz iktisodchi olimlaridan N.T.Tuxliyev, M.Пардаев, M.M.Muxammedov, I.S.Tuxliyev, R.Xayitboyev, N.E.Ibodullayev, R.S.Amriddinov, N.Norchayev va boshkalar mamlakatimizda turizmni rivojlantirishning iqtisodiy-ijtimoiy va nazariy tomonlari, turizm soxasini davlat tomonidan tartibga solish va boshkarish usullarini takomillashtirish, turizmning mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishdagi, shu bilan birga axolini ish bilan ta’minlashdagi yunalishlar yoritib berilgan.

Soxa mutaxasislari tomonidan milliy turizm industriyasining raqobatbardoshligini oshirish orqali uni rivojlantirishda klasterli siyosatni mexanizmlari ilgari surilgan “turizm industriyasida raqobat kurashida klasterlarga alohida o‘rin ajratiladi, natijada bozor iqtisodiyotining boshqa institutlari, xususan, hukumat, universitetlar, kompaniyalar, ЛОГИСТИК ХИЗМАТЛАР va boshqalarning samarasini oshirishga imkon beradi”¹.

¹Xudoyarov A.A.“O‘zbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari” monografiya. – T.: «COMPLEX PRINT» nashriyoti, 2021. 285-bet.

Shunday qilib, turistik klaster geografik jihatdan yaqin joylashgan, faoliyati bevosita yoki bilvosita turizm bilan bog'liq bo'lgan tadbirkorlik faoliyati subyektlari, davlat muassasalari, jamoatchilik tashkilotlarining yig'indisidan iborat bo'lib, ularning o'zaro hamkorligi va ta'sirining asosiy maqsadi joylashgan hududning innovatsiya salohiyatidan foydalangan va uni rivojlantirgan holda sifatli, raqobatbardosh turistik mahsulotni ishlab chiqishdan iboratdir.

Ilmiy adabiyotlarda turistik klasterning mohiyati bo'yicha quyidagi fikrlarni ko'rish mumkin:

- turistik klaster turistik korxonalar, asosiy va qo'shimcha xizmatlarni ko'rsatuvchi subyektlarning turistik mahsulotni yaratish yuzasidan ishlab chiqarish, texnologik va axborot almashinuvi bo'yicha o'zaro munosabatlarda faoliyat yurituvchi tizimidir;
- turistik klaster turizm faoliyati bilan shug'ullanuvchi kompaniya va muassasalarning geografik hududda to'planishidir. Bu kompaniya va muassasalar tarkibiga turli tegishli institutlar, davlat muassasalari, xususiy sektor vakillar, ta'minotchilar, xizmat ko'rsatuvchilar kiradi.

Demak, turistik klasterlarga aniq hududiy chegaraga egaligi, raqobatbardosh turistik mahsulot ishlab chiqishga ixtisoslashganligi, klaster qatnashchilari o'rtasida turli xil o'zaro ta'sirning mavjudligi, qo'llab-quvvatlovchi tarmoqlarning mavjudligi kabi xususiyatlar xosdir. Shu bilan birga klasterlarning tuzilma sifatida innovatsionlik xususiyatlari hamda mintaqaning iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashdagi roliga alohida e'tiborni qaratish zarur.

Mintaqaning innovatsiya salohiyatidan foydalanish va uni kengaytirishda turizm klasterlarini tashkil etish quyidagi imkoniyatlarni beradi:

- turizm biznesi, fan va davlat boshqaruv tashkilotlarining birgalikdagi harakatlarining muvofiqlashtirilishi;
  - turistik klaster qatnashchilari faoliyatining resurslarga ega bo'lish imkoniyatini (axborot, innovatsiya va texnologik) kengaytirish hamda infratuzilma obyektlaridan birgalikda foydalanish yo'li bilan xarajatlarni, jumladan, transaksiya xarajatlarini kamaytirish asosida samaradorligini oshirish;
  - turizm xizmatlarini ishlab chiqaruvchilari va iste'molchilari o'rtasidagi o'zaro ta'sirni kuchaytirish asosida innovatsion mahsulotlarni yaratish va bozorga olib chiqish jarayonini jadallashtirish;
  - klasterni shakllantirishda ishtirok etuvchi investorlar uchun imtiyozlarning mavjudligi sababli mintaqada qulay investitsiya muhitini shakllantirish;
  - yangi biznesni yaratish va rivojlantirish sharoitlari yaxshilanishi tufayli raqobatning rag'batlantirilishi;
  - turistik mahsulotni iste'molchilarga yetkazib berishning barcha zarur bo'g'inlari bitta hududda to'planishi natijasida qo'shilgan qiymat o'sishining yopiq zanjiri shakllanishi.
- Turizmni rivojlantirishda klaster siyosatini qo'llash, klasterlarni shakllantirish va rivojlantirish

jarayonlari klaster subyektlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarini tartibga soluvchi rasmiy va norasmiy institutlar yig'indisidan iborat bo'lgan qulay institutsional muhit sharoitida yuz beradi. Turizm industriyasida klaster siyosatining samaradorligi yuzasidan M.T.Alimova tomonidan "O'zbekistonda turistik xududning raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan yangicha nazariy yondashuvlarni ishlab chiqishga bo'lgan extiyoj dunyo tajribasini o'rganib chiqishni talab etmoqda.

Bu borada to'plangan amaliy va nazariy tajribalarni taxlil qiladigan bo'lsak, innovatsion yondashuvlarga asoslangan turizmi klasterlari raqobatbardoshligini oshirishning eng samarali shakllardan biri xisoblanadi"² deb ta'kidlangan.

Mazkur fikrni qo'llab-quvvatlagan xolda, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida tashkil etilgan turistik klasterlarning rivojlanish xususiyatlarini tahlil etish, ularning muvaffaqiyati klaster qatnashchilari o'rtasida shartnoma munosabatlari shakllanish tartibi xamda amaliy tajribalaninni joriy etish soxani rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jihatdan yetakchi o'rin davlat va huquq institutlariga tegishli bo'lishi kerak. Jumladan, davlat klasterga tadbirkorlik subyektlari, investorlar, fan va ta'lim vakillarini jalb etish yo'li bilan ular o'rtasidagi munosabatlar rivojlanishini rag'batlantirishi mumkin.

Shuni ta'kidlash lozimki, keyingi yillarda mamlakatimizda turistik klasterlarni shakllantirish masalasiga alohida e'tibor berilmoqda. 2019 yil 18 iyulda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risidagi" Qonunida turistik klasterlarga quyidagicha ta'rif berilgan: "Kompleks turistik xizmatlar hamda turistning va ekskursantning ehtiyojlarini qanoatlantirish uchun zarur bo'lgan boshqa qo'shimcha xizmatlar ko'rsatuvchi mustaqil tashkilotlar hamda yakka tartibdagi tadbirkorlar majmui turistik klasterdir.

Turistik klasterlar kompleks turistik xizmatlar ko'rsatish, turistik faoliyatning raqobatbardoshligi va sifatini oshirish maqsadida turistik mahsulotni shakllantiradi, targ'ib etadi va realizatsiya qiladi"³.

Shuningdek, mamlakatda maxsus turistik hududlarni, jumladan, klasterlarni tashkil etish masalasiga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 5 yanvardagi PF-5611-son "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmonida tasdiqlangan "2019 – 2025 yillarda O'zbekiston Respublikasida turizm sohasini rivojlantirish Konsepsiyasi"⁴ da alohida o'rin berilgan.

Xulosa sifatida jahon iqtisodiyotida soha bo'yicha bugungi kungi nazariy va amaliy tajribalarni tahlil qilish natijasida sayyohlik bozorlarida innovatsion yondashuvlarga asoslangan klasterlar ziyorat turizmining raqobatbardoshligini ta'minlashda eng samarali

² Alimova M.T. Hududiy turizm bozorining xususiyatlari va tendensiyalari (Samarqand viloyati misolida). Doktorlik dissertatsiya ishi. – Samarqand, 2017.

³ O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risidagi" Qonuni. Toshkent sh., 2019 yil 18 iyul, O'RQ-549-son. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 19.07.2019 y., 03/19/549/3446-son. <http://www.lex.uz/docs/4428097>.

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 5 yanvardagi PF-5611-sonli "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" Farmoni. <http://lex.uz/docs/4143188>.

shakllaridan biri deb hisoblaymiz. Jahon iqtisodiyoti amaliyotiga etibor beradigan bo'lsak, yigirma yil davomida klasterlarning shakllanish jarayoni jadal harakatga ega bo'lgan.

Jahon iqtisodiyotiga, dunyo hamjamiyatiga tobora kuchliroq integratsiyalashayotgan mamlakatimizda ham klasterlarni tashkillashtirish dolzarblashib muhim iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Porter M.E. Clusters and the New Economics of Competition // Harvard Business Review. November-December. 1988. P. 78.
2. Enright M.J. Why Clusters are the Way to Win the Game // World Link. N 5. July / N.4, August, 1990. P. 24-25.
3. Алимов Р., Камилова М., Курбанова Д. Кластерная концепция экономического развития: теория и практика. Ташкент. 2005 г. Институт экономики АН РУз. С. 36.
4. Alimova M.T. Hududiy turizm bozorining xususiyatlari va tendensiyalari (Samarqand viloyati misolida). Doktorlik dissertatsiya ishi. – Samarqand, 2017.
5. O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risidagi" Qonuni. Toshkent sh., 2019 yil 18 iyul, O'RQ-549-son. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 19.07.2019 y., 03/19/549/3446-son. [http:// www. lex.uz/ docs/ 4428097](http://www.lex.uz/docs/4428097).
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 5 yanvardagi PF-5611-sonli "O'zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" Farmoni. <http://lex.uz/docs/4143188>.
7. Тухлиев Н. Жиянов Ў. Туризмнинг ривожланиш миллий моделлари. Дарслик. – Т.: «Им-Зиyo-Zakovat» нашриёти, 2020. – 256 б.
8. Тухлиев Н. Жиянов Ў. Туризмнинг ривожланиш миллий моделлари. Дарслик. – Т.: «Им-Зиyo-Zakovat» нашриёти, 2021. – 234 б.
9. Худойаров А.А. "O'zbekistonda ziyorat turizmini rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari" monografiya. – Т.: «COMPLEX PRINT» nashriyoti, 2021. – 285 b.